

Opțiune civică, intenționalitate politică și retorică aplicată. Opera politică și juridică a lui Mariu Theodorian Carada

Dinu BALAN*

Mariu Theodorian Carada (1868-1949) a fost o personalitate aparte în lumea politică și intelectuală românească. A desfășurat o activitate amplă în diverse domenii de activitate, de la politică la apostolat religios, publicistică și creație intelectuală. S-a făcut remarcat ca scriitor, istoric, expert în drept ecleziastic, bucurându-se de notorietate și de prestigiu în epocă. A fost un autor prodigios, care a elaborat zeci de cărți, broșuri și articole, variate ca tematică, concepție și stil. Dacă, în timpul vieții, lucrările sale s-au bucurat de atenție și apreciere, în postumitate au fost trecute cu vederea. Fac excepție însemnările sale memorialistice (*Efimeridele*), remarcabile din punct de vedere documentar, care sunt uneori citate. Despre celelalte articole și cărți ale sale nu s-a mai vorbit aproape deloc, poate și pentru că este o operă scrisă într-un registru minor. O altă explicație a acestei tăceri o constituie cenzura comunistă, care și-a întins plasa, ca în atâtea alte cazuri, asupra unei personalități legată inextricabil de vechile partide „burgheze”. Nepot al lui Eugeniu Carada, membru sau numai simpatizant, pe rând, al liberalilor, conservatorilor, averescanilor ori naționaliștilor lui Goga, Theodorian Carada ilustra în cel mai înalt grad trăsăturile unei lumi detestate de regimul „democrației populare” instaurat în România după Al Doilea Război Mondial. Fără îndoială, moartea l-a scutit de alte câteva neplăceri.

Avocat de mare succes în epocă, M. Theodorian Carada nu a fost doar un practician înzestrat, ci și un specialist în domeniul dreptului, autor al mai multor lucrări cu caracter juridic. Diversitatea scrierilor sale de acest fel, majoritatea de dimensiuni reduse, apărute în reviste sau volume ori publicate în broșură, stau mărturie a interesului său viu pentru sfera dreptului, a solidelor sale cunoștințe, a sagacității sale, a formației enciclopedice, a ușurinței cu care se mișca în diverse ramuri juridice, de la dreptul constituțional la cel canonic ori la acela civil. Pe de altă parte, specializarea sa profesională și susținerea unor conferințe, publicarea de articole, broșuri sau cărți cu caracter juridic abia maschează promo-

* Facultatea de Istorie și Geografie a Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava; dinub@atlas.usv.ro.

varea unor puncte de vedere proprii cu privire la probleme politice și confesionale. Relația dintre operă și biografie este esențială.

Interesat de dreptul constituțional și administrativ, a urmărit cu pasiune dezbaterile din domeniul legislativ, criticând, propunând soluții, sugerând alternative, toate acestea reflectând opțiunile proprii. Articolele și broșurile sale relevă un cunoscător fin al realităților politice, economice și sociale ale vremii, un profesionist și un cetățean activ și un spirit polemic indefectabil. Este opera sa cu caracter politic consistentă, valoroasă, de interes sau este, dimpotrivă, circumstanțială, determinată de aspecte conjuncturale, rezultatul unor umori de moment, lipsită de relief și de substanță?

Sub sintagma destul de convenabilă semnalată în titlu, am ales să vorbim despre lucrări foarte diverse ca structură, întindere, conținut ideatic sau stil. Ne vom referi la scrieri esențialmente juridice sau politice, dar și la unele mult mai greu de încadrat într-o categorie sau alta. Este vorba de lucrări compozite, în care cele două dimensiuni se întrepătrund inextricabil. Alte texte, asimilabile din punct de vedere formal unor contribuții din domeniul dreptului, servesc, în realitate, pentru promovarea unor obiective politice și pentru vehicularea ideilor autorului cu privire la anumite probleme de interes public. Avem în vedere, în primul rând, articolele care se referă la modificarea Constituției și reformarea instituțională, operă asumată de liberali după marea răscoală țărănească din 1907 și venirea la conducerea partidului a lui Ion I. C. Brătianu. În aceeași categorie se plasează unele contribuții ale autorului referitoare la situația și statutul confesiunilor în perioada interbelică, în condițiile discuțiilor legate de adoptarea legii cultelor. Deși formal există o abordare juridică, în fond aceasta constituie un paravan pentru o pledoarie *pro domo*. Theodorian Carada și-a creat reputația unui cunoscător al dreptului bisericesc, ceea ce-i conferea autoritate deontică, de care se putea prevala în scrierile lui. Una dintre cele mai apreciate lucrări ale sale a fost editarea și adnotarea dreptului canonic oriental¹. În felul acesta, a îndrăznit să critice stările de lucruri din interiorul Bisericii Ortodoxe, observând că erau neglijate canoanele și invocând legile bisericești. Încercând să dea impresia unui intelectual onest și a unui cetățean preocupat de problemele majore ale țării, a disimulat interese confesionale sau personale specifice. Argumentele juridice servesc unor scopuri care intersectează sfera problemelor bisericești și confesionale. Relația dintre operă și biografie este esențială. Cum relevă și titlul acestui studiu, opera sa juridică și politică rezumă, într-o manieră exemplară, vocația intelectuală, pledoaria civică și intenționalitatea politică a autorului ei.

Făcând aceste observații, trebuie să precizăm imediat că ne ferim să-l suspectăm pe laicul greco-catolic de impostură ori de ipocrizie. În fond, subiectivitatea omului diminuează pretențiile de obiectivitate ale autorului. Nu trebuie crezut că toate lucrările lui Theodorian Carada sunt tendențioase. Subiectivitatea

¹ Vezi Mariu Theodorian, *Dreptul canonic oriental*, 3 vol., București, Editura Voința Națională, 1905-1907.

analizelor sale nu poate fi negată. Dar el a fost și un jurist serios, un om cu o moralitate ireproșabilă și însetat de adevăr, iar intervențiile sale pe teme politice se folosesc de argumente istorice sau juridice. Pe de altă parte, nu poate fi eludat faptul că multe au un caracter conjunctural, fiind rezultatul unor umori de moment. Nu sunt însă total lipsite de relief și de substanță, de vreme ce se sprijină pe amintita argumentație².

În focul polemicilor, a putut să fie foarte părtinitor, dar nu un mincinos ori un impostor. În „relectura” operei sale, trebuie ținut cont de toate aceste elemente. Cu atât mai mult e necesar să fim atenți la aceste aspecte în lucrările cu caracter juridic. Se impune, totuși, o observație. Nu putem risca să-i citim opera fără a-i cunoaște biografia politică. Crescut în cultul valorilor liberale, avea să părăsească partidul Brătienilor pentru a trece în tabăra conservatoare, poate și din cauza deziluziilor personale. Devenit un ideolog *sui-generis* al conservatorismului progresist din jurul lui Alexandru Marghiloman, a rămas fidel acestui crez doar până la moartea „lordului valah” și disoluția grupării conservator-progresiste. De aici, va trece în partidul lui Alexandru Averescu, va încerca, fără succes, să revină în matca liberală, pentru a bascula apoi spre opinii politice apropiate de curentele de dreapta, fără a se și angaja politic în partidele extreme. „Traseismul” său politic l-a determinat să caute argumente pentru a-și justifica opțiunile. Fără îndoială, cea mai interesantă teză este aceea a asemănărilor de fond dintre liberalismul și conservatorismul românesc, ambele având aceeași rădăcină în gândirea și acțiunea „partidei naționale” din prima jumătate a secolului al XIX-lea³.

Scrierile sale politice reflectă și alte caracteristici: preocuparea pentru marile probleme care frământau societatea vremii; intoleranța față de opiniile diferite, trădând o lipsă de flexibilitate; tendința de a folosi sofisme în seriile sale argumentative; oralitatea unor fragmente, care se poate deduce din alcătuirea textului sub forma unui discurs (de altfel, unele dintre materialele publicate s-au bazat pe textul unor conferințe) ș.a. Succesiunea rapidă a ideilor, folosirea unor argumente juridice și istorice, incisivitatea tonului din textele scrise de Theodorian Carada îi arată spiritul combativ și intenția polemică. Aceste trăsături s-au accentuat sub presiunea nevoii de a-și justifica parcursul existențial și trecerile de la un partid la altul, dar și pentru a răspunde diverselor acuzații lansate împotriva-i de adversari.

Prima contribuție din seria lucrărilor cu caracter politic și/sau juridic datează din 1896. Este un text de mici dimensiuni, intitulat *O judecată scandaloasă*, care relevă generozitatea unui spirit tânăr, intransigent, tulburat de călcarea în

² Opțiunea noastră pentru structurarea operei lui Theodorian Carada pleacă de la mica lucrare cu caracter bibliografic a lui M. Adamescu, *Bibliografia tuturor scrierilor domnului Mariu Theodorian-Carada*, București, Editura „Poporul”, 1923. Nu am acceptat însă întotdeauna încadrarea propusă de autor.

³ M. Theodorian Carada, *Efimeridele. Însemnări & Amintiri*, vol. I, București, Tipografia „Capitalei”, 1930, p. 5 și urm. (*Introducere*).

picioare a principiilor morale și a normelor juridice⁴. Nu este decât un preambul al preocupărilor sale în acest registru, căci aveau să urmeze contribuții de mai mare interes, atât pentru contemporani, cât și pentru posteritate. Semnalăm o broșură publicată în 1910, în care aprecia că liberalii se îndepărtaseră, după 1908, de idealurile înaintașilor, adevăratul liberalism fiind promovat de Carp și „amicii” săi politici⁵, dar și contribuțiile substanțiale produse de Theodorian Carada în contextul dezbaterilor generate de lansarea *Manifestului-program al Partidului Național-Liberal din ianuarie 1911*, referitoare la reformele de amploare din societatea românească și la modificarea Constituției⁶, demne de reținut atât pentru valoarea intrinsecă, cât și pentru calitățile de polemist ale autorului.

Textul său din 1911, intitulat *Revizuirea Constituției*⁷, se încadrează perfect acestui tipar. Broșura era scrisă mai degrabă pentru a releva pozițiile politico-ideologice ale autorului referitoare la chestiunea agrară și la cea electorală, într-un moment în care liberalii lansaseră programul lor reformator. Pe un ton vehement, Theodorian Carada respingea argumentele adeptilor transformărilor de substanță, situându-se pe o linie antireformistă, care avea să-l apropie de Partidul Conservator. Avertiza asupra pericolelor sociale pe care modificarea Constituției le-ar fi presupus și se pronunța, ca un veritabil junimist, pentru moderație, prudență și ordine. Autorul admitea folosul unei revizuirii a legii fundamentale, dar nu în sensul preconizat de liberali, ci prin menținerea „ideilor de ordine, de libertate și de conservare socială”⁸. Opusculul era cunoscut și de regele Carol I, care, firește, agreea argumentele autorului⁹.

Doi ani mai târziu, încerca să schițeze un amplu plan de reforme, în cheie conservatoare, pentru a afla remedii la succesiunea de „crize financiare, economice, agrare, politice și bisericești”, care, în viziunea autorului, constituiau simptomul „unei boale grave a organismului nostru social”¹⁰. Pentru aceasta, aborda succesiv problemele cu caracter fiscal și financiar, „chestia țărănească”, situația bunurilor de mână moartă, aptă, în opinia sa, să creeze rezerve importante care să poată fi apoi distribuite sătenilor, implicațiile reformei electorale,

⁴ Mariu Theodorian, *O judecată scandaloașă*, București, 1896.

⁵ Idem, *Alegerile generale și vechii liberali*, București, Noua Tipografie Profesională Dimitrie C. Ionescu, 1910, mai ales p. 16-19.

⁶ Damian Hurezeanu, Gheorghe Sbârnă, *Partide și curente politice în România 1821-1918. Programe și orientări doctrinare. 150 de surse originale*, București, Editura Eficient, 2000, p. 179-183.

⁷ Mariu Theodorian Carada, *Revizuirea Constituției*, București, Noua Tipografie Profesională Dimitrie C. Ionescu, 1911.

⁸ *Ibidem*, p. 22-23 și *passim*. Vezi și recenzia lui T. U. [T. Păunescu-Ulmu], *Mariu Theodorian Carada. „Revizuirea Constituției”, București, 1911*, în „Convorbiri literare”, anul XLVI, nr. 1, ianuarie 1912, p. 92.

⁹ Raymund Netzhammer, *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. I, ediție realizată de Nikolaus Netzhammer în colaborare cu Krista Zach, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 309 (însemnare din 26 martie 1911).

¹⁰ M. Theodorian Carada, *Vremuri critice. Reforme ce se impun*, București, Tipografia Profesională Dimitrie C. Ionescu, 1913, p. 3.

situația administrației, a învățământului, politica externă a țării și limitele corpului diplomatic, percepția monarhiei, „chestia ovreiască” și „criza morală”, oferind soluții sau paliative – asupra cărora nu avem spațiu să stăruim aici – în toate aceste sectoare.

După Primul Război Mondial nu a mai acordat aceeași importanță analizării unor chestiuni politice aflate la ordinea zilei. Învățămintele trase în ultimii ani, când avusese de înfruntat adversitatea multora în legătură cu opțiunile sale politice și religioase, au fost însoțite de o stare de oboseală și resemnare. Probabil că a resimțit inutilitatea unor demersuri de felul acesta, în noua conjunctură politică din România Mare, în care seria reformelor se efectuase într-un ritm și cu o profunzime de negândit în anii antebelici. Câteva excepții pot fi, totuși, semnalate. Într-o broșură din 1923, *Culte și noua Constituție*¹¹, care relua, de fapt, o serie de articole publicate în ziarul catolic „Albina”, pe care îl conducea, își expunea ideile privind felul în care ar fi trebuit concepută legislația referitoare la cultele religioase, având la bază principiul libertății religioase și întâietatea acordată confesiunilor ortodoxă și greco-catolică.

Noua lege fundamentală a României, din martie 1923, garanta libertatea de conștiință și libertatea de cult (art. 22). Același articol stipula următoarele:

Biserica creștină ortodoxă și cea greco-catolică sunt biserici românești. Biserica ortodoxă română fiind religia mării majorități a românilor este biserică dominantă în statul român, iar cea greco-catolică are întâietatea față de celelalte culte¹².

Pentru Theodorian Carada, prevederile din legea fundamentală nu erau îndeajuns de satisfăcătoare. Exprima opinia că stipulațiile referitoare la problematica religioasă erau insuficient de clare și ofereau prea puține garanții confesiunilor. Era interesat, firește, îndeosebi de starea greco-catolicilor: „Aș fi dorit, scria el în *Efimeride*, [ca] cel puțin regimul cultelor să fie bine și inteligent stabilit prin Constituție”¹³. Decepția sa avea să persiste și în anii următori, pentru că noua lege în domeniu, din 1928, nu oferea, în viziunea sa, cadrul legal pentru dezvoltarea corespunzătoare a confesiunilor neortodoxe. Se considera el însuși responsabil pentru starea de lucruri existentă și își exprima regretul că nu reușise în demersul de mobilizare a celor care aveau atribuții, astfel încât să rezulte un regim al cultelor corespunzător¹⁴.

Evident, o mare parte din obligații aparțineau sferei politice, profund dereglată, în opinia sa, după război și care trebuia reșezată pe baze solide (credință, tradiție, primenirea clasei politice, respect pentru autoritate și pentru lege, educație etc.). Pentru redresarea situației credea că știe „cum putem

¹¹ Idem, *Culte și noua Constituție*, București, Tipografia „Poporul”, 1923.

¹² Pentru legislația bisericească și punerea ei de acord cu textul constituțional, vezi Ion Agrigoroaiei, *România interbelică*, vol. I, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2001, p. 257-263.

¹³ M. Theodorian Carada, *Efimeridele. Însemnări & Amintiri 1908-1928*, Săbăoani, Tipografia „Serafica”, 1937, p. 121.

¹⁴ *Ibidem*, p. 122.

normaliza viața politică” și aducea la cunoștința publicului soluțiile considerate esențiale pentru ieșirea din spirala crizelor de tot felul¹⁵.

Din cele de mai sus, se poate deduce că textele sale politice sunt adaptate circumstanțelor, au o dimensiune polemică și sunt rezultatul unor reacții la cald. Ambiguitatea lor se proiectează și asupra cititorului sau interpretului, care se află în dificultatea de a le decoda, înțelege sau încadra corect.

Pe lângă lucrările cu caracter politic, Theodorian Carada a semnat și câteva contribuții de natură juridică sau mixtă, politico-juridică. Deși mai puține, ele constituie încercări foarte interesante. Mai mult, dovedind o bună pregătire, expune argumentele într-o formă clară și logică. În 1890, la finalizarea studiilor universitare, îi ieșea de sub tipar teza de licență¹⁶. Era o broșură de 46 de pagini, în format octavo mare. Ea dezvăluia potențialul proaspătului jurist și ilustra una dintre competențele sale, aceea de bun cunoscător al dreptului civil. Deși scria, în *Efimeride*, că fusese pasionat, în facultate, de studiul dreptului constituțional, internațional, administrativ și canonic, se interesase, cu bune rezultate, și de dreptul civil, pe care, menționa el cu modestie, „l-am învățat destul de bine”¹⁷. Lucrarea relevă preocuparea, încă din această fază a formării sale, pentru implicațiile canonice ale unor probleme de drept. În același timp, perspectiva juridică este dublată de o viziune morală asupra căsătoriei și a efectelor divorțului.

Un scurt text cu caracter juridic îi apărea, în 1911, în revista de specialitate „Dreptul”, fiind tipărit apoi un extras sub formă de broșură¹⁸. În prima parte a articolului, juristul proceda la o evaluare, din perspectivă istorică, a legii cu privire la înmormântări, datând din vremea lui Cuza (martie 1864), care reglementa situația juridică a cimitirelor. Trecând la analiza pe fond a problemei, deduce caracterul laic al spațiilor respective, de vreme ce cultele, afectate de legea secularizării averilor mănăstirești, din decembrie 1863, nu aveau posibilitatea de a înființa cimitire confesionale. Rămăseseră doar câteva astfel de locuri pe lângă mănăstiri, cele întemeiate de unele comunități religioase străine și cele create de epitropiile romano-catolice în diferite sate din Moldova. Spațiile respective intrau de acum înainte în administrarea comunelor urbane și rurale. Releva apoi o serie de probleme practice, presupuse de înmormântarea celor având altă religie în locurile de îngropăciune confesionale. În final, susținea că greco-catolicii, având același rit ca ortodocșii, puteau fi înmormântați în cimitirele ortodoxe, fără ingerința clerului Bisericii majoritare¹⁹.

O altă broșură se referea la caracterul juridic al arhiepiscopiei catolice de București²⁰. Era apreciată chiar de monseniorul Raymund Netzhammer, fiind

¹⁵ Idem, *Cum putem normaliza viața politică*, București, 1924.

¹⁶ Mariu Theodorian, *Divorțul*, București, Tipografia Voința Națională, 1890.

¹⁷ M. Theodorian Carada, *Efimeridele...*, vol. I, p. 95.

¹⁸ Idem, *Situația juridică a cimitirelor*, în „Dreptul”, anul XI, nr. 29, 21 aprilie 1911, p. 225-227. Extrasul, având opt pagini, a apărut în același an la Tipografia Profesională din București.

¹⁹ *Ibidem*, *passim*.

²⁰ Idem, *Caracterul juridic al Arhiepiscopiei catolice din București*, București, Tipografia Profesională, 1916. Înainte de a apărea în broșură, lucrarea a fost publicată în „Revista Catolică”, anul V, 1916, nr. 1, p. 17-42.

considerată o „lucrare foarte importantă pentru noi [catolicii – n.ns., D.B.]”²¹. Argumentele istorice și juridice în favoarea asimilării arhiepiscopiei catolice ca persoană juridică erau invocate de înaltul ierarh în diferendul cu autoritățile române privind sechestrarea școlilor catolice după intrarea țării noastre în Primul Război Mondial²². Se referea la aceeași contribuție și într-o scrisoare către ministrul de Externe al Austro-Ungariei, contele Ottokar von Czernin, din 27 ianuarie 1918, în care solicita ajutorul monarhiei dualiste pentru întărirea poziției Bisericii Catolice în teritoriile ocupate de Puterile Centrale²³.

Lucrările cu caracter juridic și politic ale lui Theodorian Carada alcătuiesc un mănunchi de texte care îl reprezintă pe autorul lor într-o manieră decisivă. Deși sunt doar o fațetă a operei sale, ele exprimă fondul gândirii autorului lor. Jurist de formație, constituționalist și expert în drept canonic, autorul a fost preocupat profund de viața politică, atât prin prisma angajamentului propriu, cât și a obișnuințelor familiale. De aceea, percepem în seria de lucrări la care ne-am referit aici un complement al activității politice pe care a desfășurat-o și un corolar al concepțiilor pe care le-a asumat. Amplă, diversă, complexă, opera scrisă de M. Theodorian Carada reprezintă un capitol esențial în activitatea desfășurată de el vreme de câteva decenii. Lectura acesteia scoate la iveală un om cultivat, inteligent, preocupat de un spectru larg de probleme. Deși compusă dintr-o puzderie de texte de diferite dimensiuni, risipită în publicații diverse sau adunată în volume, inegală ca valoare, această operă polifonică contribuie, în mod decisiv, la cunoașterea gândirii sale și evidențiază resorturile implicării în dezbaterile intelectuale, religioase sau politice ale epocii în care i-a fost dat să trăiască.

**Civic Choice, Political Intentionality,
and Applied Rhetoric.
The Political and Legal Work of Mariu Theodorian Carada
(Abstract)**

Keywords: M. Theodorian Carada, author, political works, legal works, political activity.

Grandson of the politician and economist Eugeniu Carada, Mariu Theodorian Carada (1868-1949) was a lawyer, writer, historian and expert in ecclesiastical law. He was a prodigious author, with a comprehensive intellectual profile. Throughout his lifetime he wrote dozens of books, booklets and articles on various topics. The texts produced by Theodorian Carada are scattered in various publications or thematic volumes.

²¹ Raymund Netzhammer, *op. cit.*, vol. I, p. 614 (însemnare din 18 martie 1916).

²² *Ibidem*, p. 651 (însemnare din 29 septembrie 1916).

²³ *Ibidem*, vol. II, *Completări*, doc. nr. 10, p. 1493-1500 (Arhiepiscopul Raymund Netzhammer către ministrul de Externe al Austro-Ungariei, contele Ottokar Czernin, București, 27 ianuarie 1918); pentru trimiterea de aici, vezi p. 1494.

His work is an interesting source of ideas, concepts and value judgments, but also of common places, clichés and stereotypes regarding some aspects of political, social, church or intellectual life in modern Romania. This complex work contributes decisively to the understanding of his thoughts and activity. In this paper, I will refer to the author's legal or political writings, but also to some publications that are much more difficult to fit into one particular category. In these works, legal and political dimensions are closely intertwined. Other texts, formally covering the field of law, actually serve the purpose of promoting political objectives and of disseminating the author's ideas regarding certain issues of public interest.